

Educatieve tool 'De klimaatcrisis: een genderperspectief'

LEIDRAAD VOOR LEERKRACHTEN 4, 5, 6 SO

vrpi.
arteveld hogeschool

Inleiding

De klimaatcrisis treft niet iedereen gelijk. Integendeel. De grootste gevolgen treffen vooral die mensen en landen die er het minst verantwoordelijk voor zijn. In Bangladesh verdwijnen volledige vissersdorpen in de stijgende zee. In Zambia leidt droogte tot extreme hongersnood. In Brazilië worden gemeenschappen en ecosystemen vernietigd door bosbranden. Maar klimaatonrecht is geen ver-van-ons-bed-show: ook bij overstromingen in België delen kwetsbare mensen het hardst in de klappen. Dat is onrechtvaardig. Vrouwen en de LGBTQI+ gemeenschap worden vaak nog harder getroffen. Hoe dit komt en welke actie je kan ondernemen tegen dit onrecht, dat is waar deze bundel over gaat.

Als leerkracht kan jij een belangrijke rol spelen om je leerlingen stil te laten staan bij deze ongelijkheden en om hen handvaten aan te reiken om klimaatactie te ondernemen. Want samen kunnen we bijdragen aan een meer rechtvaardige wereld voor iedereen.

Deze educatieve tool wil jou ondersteunen om 15 tot 18-jarige leerlingen te trainen en te inspireren om klimaatchangemakers te worden die hun peers en beleidsmakers aanmoedigen om te strijden voor klimaatrechtvaardigheid. We baseerden ons op de adviezen van de Vlaamse jeugdraad (2022) om actiegericht te communiceren over de klimaatcrisis naar jongeren toe.

Het lesmateriaal kwam tot stand dankzij een samenwerking tussen 11.11.11 en VRPLS, met steun van de Europese Unie.

Heel wat experts, studenten en leerkrachten hebben hun steentje bijgedragen om het pakket te maken tot wat het is, waarvoor dank!

Waaruit bestaat de educatieve tool?

Een leidraad voor de leerkracht [dit document]

- > Doelen, doelgroep, opbouw, duur
- > Verloop per lesonderdeel
 - o Deel 1: onderzoekend
 - o Deel 2: samen
 - o Deel 3: actiegericht

Achtergrondinfo en ondersteunende documenten voor de leerkracht [dit document]

- > Bijlage 1: Infographics en raindrop
- > Bijlage 2: Inhoudelijke achtergrondinfo over klimaat(rechtvaardigheid), gender en het verband tussen beide
- > Bijlage 3: Begrippenlijst
- > Bijlage 4: Begeleidend document voor de stellingen (lesuur 2)
- > Bijlage 5: Begeleidend document voor acties (lesuur 3)
- > Meer informatie over klimaateducatie, Educatie voor Duurzame Ontwikkeling, doelstellingen voor de leerkracht, sleutelcompetenties voor de leerkracht en de bronnen vind je [hier](#).

Tools voor in de klas [printen]

- > Foto's voor het fotospel (lesuur 1)
- > 8 getuigenissen (lesuur 1)
- > Landenfiches (verdieping)
- > Inspiratiekaartjes actie (lesuur 3)

Powerpoint [download]

Powerpoint met het volledig verloop en oefeningen. De leerkracht kan een selectie maken van getuigenissen en dialoogoefeningen naargelang interesse, focus en niveau. De begeleidende informatie vindt de leerkracht terug in de notities onder de slides.

1. DOELEN EN OPBOUW

Deze inspiratiebundel vormt een leidraad om leerlingen kennis en inzichten mee te geven over linken tussen **klimaat en gender**, hoe je erover in **dialog** kan gaan en hoe je **actie** kan ondernemen. Het heeft niet tot doel om diepgaande wetenschappelijke kennis mee te geven over mechanismen van klimaatverandering (zie ook doelgroep).

Specifieke doelen worden opgesteld per les. Het educatief pakket is opgebouwd uit 3 delen, volgens de principes van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling ([meer info](#)). De lessen kunnen binnen eenzelfde vak of verschillende vakken worden gegeven.

DEEL 1: ONDERZOEKEND

Oorzaken en gevolgen van genderongelijkheid in relatie tot klimaatverandering

Waarover gaat klimaatrechtvaardigheid? Wat is genderongelijkheid? Hoe komt het dat klimaatverandering ongelijkheden, zoals genderongelijkheid, versterkt? Kan gendergelijkheid een hefboom zijn voor meer klimaatrechtvaardigheid en andersom?

DEEL 2: SAMEN

In dialoog over verschillende meningen en standpunten

Hoe kijken we daar zelf naar? Wat is onze rol hierin? Wiens verantwoordelijkheid is dit?

DEEL 3: ACTIEGERICHT

Handen uit de mouwen: verbeelden van de toekomst, bedenken en verkennen van diverse acties

Waar willen we naartoe? Wat zijn mogelijke hefbomen? Hoe kunnen we ons steentje bijdragen?

2. DOELGROEP

4de, 5de, 6de jaar secundair, zowel doorstroom, dubbele en arbeidsfinaliteit (ASO – TSO – BSO). Het pakket kan echter ook ingezet worden in hoger onderwijs.

Voorkennis van de leerlingen

Alhoewel geen noodzaak, kan er meer diepgang bereikt worden indien de leerlingen een basiskennis hebben over klimaatverandering (bv. wat is klimaatverandering, wat zijn broeikasgassen, ...) en weten wat gender is (bv. verschil tussen genderidentiteit, seksualiteit, ...).

In dit pakket wordt niet dieper ingegaan op de oorzaken en mechanismes van de klimaatcrisis. Is daar nood aan? Dan verwijzen we naar andere educatieve pakketten of adviseren we om '[Het Klimaatbetoog](#)' (2019, 50 min, Nic Balthazar) te bekijken.

Ter opfrissing kunnen volgende korte filmpjes getoond worden.

- > Klimaatverandering (het versterkt broeikaseffect) (2 min 23 s)
- > Klimaatrechtvaardigheid (1 min 19 s)
- > Verschil tussen begrippen geslacht en gender (2 min 55 s)

Deze video's kunnen ook getoond worden bij de bespreking van de begrippen, na het inleidende fotospel (lesuur 1).

3. OPBOUW EN DUUR

Het pakket neemt normaal gezien 3 lesuren in beslag. Indien wenselijk kan het ook in 2 lesuren of meer dan 3 lesuren gegeven worden. Bij de verkorte versie is er minder tijd om in te gaan op stellingen en kunnen de acties niet uitgevoerd worden.

Lesuur 1 (50 min)

- > Fotospel
- > Begrippen vastzetten
- > Getuigenissen lezen (+ eventueel starten met verwerking getuigenissen)

Lesuur 2 (50 min)

- > Korte opfrissing begrippen (indien nodig) (5 min)
- > Analyse van de getuigenissen met post-its + bespreking (20-25 min)
- > In dialoog (4 of 5 stellingen) (25 min)

Lesuur 3 (50 min)

- > Bedenken van acties en opmaken van een uitvoeringsplan
- > Vastzetten (communiceren)

Verkorte versie (2 lesuren)

Lesuur 1 (50 min)

- > Fotospel
- > Begrippen vastzetten
- > Getuigenissen lezen (+ eventueel starten met verwerking getuigenissen)

Lesuur 2 (50 min)

- > Korte opfrissing begrippen (indien nodig) (5 min)
- > Analyse van de getuigenissen met post-its + bespreking (20-25 min)
- > In dialoog (1 stelling) (5 min)
- > Actie: kennismaking en inspiratie opdoen (20 min)

DEEL 1: ONDERZOEKEND

Oorzaken en gevolgen van genderongelijkheid in relatie tot klimaatverandering

1. FOTOSPEL

DOELEN

- > De leerlingen kunnen associaties maken tussen beelden m.b.t. de klimaatcrisis (oorzaak en gevolg) en gender
- > De leerlingen definiëren de begrippen gender, genderongelijkheid, klimaatcrisis en klimaatonrecht
- > De leerlingen kunnen linken benoemen tussen gender en klimaat (systeemdenken wordt gestimuleerd)

MATERIAAL

- > Print van de foto's [download]

VERLOOP

- > Leg de foto's vooraan zichtbaar opengespreid op tafel.
- > Laat de leerlingen individueel een foto **kiezen** die ze linken aan gender, klimaat of beide.
- > Laat de leerlingen **beargumenteren** waarom ze deze foto gekozen hebben en wat de foto volgens hen te maken heeft met gender/klimaat/de link tussen beide.

Variant voor een grote groep: elk individu kiest een foto. Per 3 argumenteren de leerlingen en gaan ze op zoek naar linken tussen de foto's onderling. Ze maken associaties met gender en/of klimaat. 1 woordvoerder deelt de bevindingen mee met de klasgroep.

- > Bouw samen de **definities** op van de begrippen klimaatcrisis, klimaatonrecht, gender en genderongelijkheid. Belangrijk is om hier misconcepties te bespreken en weg te werken (bv verschil genderidentiteit-geslacht). Je vindt de definities in de begrippenlijst (bijlage 3 in dit document).
- > Vraag de leerlingen welke **linken** ze zien tussen deze termen.
Leg uit dat deze twee thema's wel degelijk met elkaar verbonden zijn. De poëtische zin "We are all in the same storm, but we are not in the same boat" illustreert mooi dat we helaas allemaal onder de klimaatcrisis lijden of zullen lijden maar in ongelijke verhoudingen. Vrouwen en meisjes (en bij uitstek die uit landen met lage- en middeninkomens) worden door verschillende redenen extra hard getroffen. In de volgende opdracht gaan we hier dieper op in. Leg uit dat we ons in het volgende deel gaan verdiepen in verhalen van mensen die de gevolgen van de klimaatcrisis dagelijks meemaken. Deze mensen worstelen niet enkel met de impact van de klimaatcrisis op hun dagelijks leven, maar leven ook in samenlevingen met een grote genderongelijkheid. Hierdoor hebben zij het moeilijker om de klimaatcrisis het hoofd te bieden. Als het voor de leerlingen nog moeilijk is om linken te leggen, ga hier dan nog niet te diep op in. Ze zullen inspiratie opdoen aan de hand van de getuigenissen. Je kan hier dan na de getuigenissen op terugkomen.

- > Het is mogelijk dat er verhalen naar boven komen van leerlingen die zelf te maken hebben gehad met klimaatverandering (droogte, overstroming, ...) of genderongelijkheid. Geef hen de ruimte om dit te vertellen. Als er frustraties naar boven komen hieromtrent, geef ze dan een plaats op het bord, ze kunnen fungeren als belangrijke springplank naar het bedenken van acties.

2. GETUIGENISSEN

DOELEN

- > De leerlingen zien de breedheid van oorzaken en gevolgen van de klimaatcrisis door naar elkaars casus te luisteren
- > De leerlingen kunnen systeemdenken. Ze verruimen hun kennis en inzichten in een probleem aan de hand van oorzaak-gevolg analyse en ze kunnen bronnen raadplegen
- > De leerlingen kunnen het resultaat van de systeem denkoefening samenvatten en communiceren naar medeleerlingen
- > De leerlingen zien in dat ongelijkheden elkaar versterken (kruispuntdenken)
- > De leerlingen krijgen inzicht in aspecten die deze ongelijkheden bepalen

MATERIAAL

- > Print van de getuigenissen [download]
- > Print van de landenfiches [download]
- > Begeleidende Powerpoint [download]
- > Post-its in 2 kleuren
- > Balpen
- > Projector

AANPAK

- > We werkten **8 getuigenissen** uit op basis van geografische verspreiding, inkomsten (hoge vs lage inkomenslanden) en genderidentiteit (man-vrouw-andere). Alle getuigenissen zijn waargebeurd en komen rechtstreeks uit bronnen. Er zijn dus geen fictieve elementen toegevoegd of wijzigingen aangebracht. De getuigenissen verschillen in mate van complexiteit. Er zijn verhalen die hard aankomen en verhalen gefocust op oplossingen. Als leerkracht kies je zelf hoeveel en welke casussen je aan bod laat komen. Je kan daarbij ook rekening houden met de diversiteit in je klasgroep. Als je bijvoorbeeld veel leerlingen hebt met Turkse roots kan je ervoor kiezen om deze casus te bespreken om zo een grotere betrokkenheid te creëren. Je kiest zelf of de bijhorende filmpjes geraadpleegd worden (QR-code scannen met smartphones of tablets). Dit is zeker geen must, maar is ondersteunend, zeker voor minder talige leerlingen. De filmpjes kunnen de tekst echter niet vervangen.
- > Er wordt gewerkt in **groepjes van 2-3 leerlingen**. Om tijd te besparen kan je een beperkt aantal casussen selecteren die in parallelgroepjes besproken worden. Indien meerdere groepjes eenzelfde casus analyseren zal de klassikale bespreking minder tijd in beslag nemen.
- > Per getuigenis is er ook een **landenfiche** met algemene cijfers en informatie in relatie tot klimaat en gender in dat land. Deze fiches zijn bedoeld als verdieping (bv meer inzicht in oorzaken en gevolgen).

VERLOOP

Bespreking in **groepjes van 2-3 leerlingen**.

- > Deel **1 getuigenis**, de bijhorende **landenfiche** en enkele **post-its** uit
- > Laat hen de getuigenis en landenfiche lezen.

- > Laat de leerlingen onderstaande **vragen** beantwoorden op post-its (1 idee per post-it, werk met 2 kleuren post-its indien mogelijk: klimaatcrisis vs genderongelijkheid)
 - o Welk aspect rond gender vind je terug in dit verhaal?
 - o Met welke discriminatie/ongelijkheid wordt deze persoon geconfronteerd?
 - o Welk aspect rond klimaat vind je terug in dit verhaal?
 - o Hoe verergerde de klimaatcrisis deze situatie?

Terugkoppeling in de **klasgroep**.

- > Projecteer de getuigenissen. Vraag aan de klasgroep wat ze zien.
- > Vraag wie het beeld herkent uit zijn verhaal. Laat dat groepje het verhaal kort toelichten en de link met klimaat en gender benoemen. Vraag hen wat hen het meest raakt in dit verhaal.
- > Doorheen de bespreking van de getuigenissen worden de post-its vooraan opgehangen en verbonden met pijlen (Wat is oorzaak? Gevolg? Zie je nog mogelijke gevolgen die niet in de getuigenis zijn opgenomen?). Vul zelf ook aan. Op deze manier bevorder je het **systemdenken**.
- > Probeer het verhaal zoveel mogelijk tot bij de **leefwereld van de leerlingen** te brengen: Hoe oud zijn jullie? Stel je voor dat je op jouw leeftijd-nu-al uitgehuwelijkt bent en moeder bent van 3 kinderen (Tsjaad). Beeld je in dat je je maandstonden hebt en je een week opgesloten zit in een ruimte zonder toiletten of douches, met mannen en vrouwen door elkaar (VS), Vraag leerlingen naar wat ze zelf hebben meegemaakt, vraag hen wat ze zouden doen in die situatie, ...
- > Probeer aandacht te hebben voor **emoties**. Maak emoties bespreekbaar. Dat kan bv. door een afbeelding te projecteren van de Blob Tree/Blobboom (afbeeldingen en gebruik vind je gemakkelijk terug via Google).

Formuleer samen een **conclusie**.

- > Wie wordt getroffen door de klimaatcrisis? Op welke manier?
- > Bespreek oorzaken en gevolgen van de klimaatcrisis en genderongelijkheid. Zoek naar linken tussen getuigenissen.
- > Welke aspecten zorgen ervoor dat een groep/individu meer/minder getroffen wordt door de klimaatcrisis dan andere?
- > Leg het principe van **kruispuntdenken** uit.

Besluit dat de klimaatcrisis genderongelijkheid versterkt en omgekeerd, maar dat genderdiversiteit ook een hefboom kan zijn in het aanpakken van de klimaatcrisis.

Gendergelijkheid maakt klimaatacties effectiever en klimaatacties/maatregelen zorgen voor meer gendergelijkheid. (Meer achtergrondinformatie: 'We can solve climate change – if we involve women')

Kernpunten om te vertellen

Iedereen kan slachtoffer worden van de klimaatcrisis, maar vrouwen en meisjes in al hun diversiteit zijn dat vaker omdat ze als gevolg van genderongelijkheid minder toegang hebben tot financiële middelen, land, onderwijs, politieke macht en gezondheidszorg (macht, middelen en rechten). Dat vermindert hun veerkracht tegen de gevolgen van de klimaatcrisis.

Vrouwen worden vaak niet gehoord omdat de beslissingsmacht meestal in handen is van mannen. Ze hebben vaak niet het recht om deel te nemen aan beslissingen met een impact op hun eigen leven (vb geen recht op een paspoort, geen rechten om deel te nemen aan vergaderingen waar mannen aan deelnemen, geen recht op (land)bezit, etc).

Minderheidsgroepen zoals personen die behoren tot de LGBTI+ gemeenschap, zijn zeer onzichtbaar in rapportering en komen zelden in de actualiteit in relatie tot klimaatrampen. Zij leven vaak aan de rand van de maatschappij en worden niet erkend, waardoor zij slachtofferhulp ontlopen en zelfs extra gevisieerd worden in crisissituaties. Ook hun stem wordt niet meegenomen in beleid.

Vrouwen en gemarginaliseerde groepen zijn geen passieve slachtoffers. Ze zijn actief en hun inzet is cruciaal om een nieuwe toekomst vorm te geven. Op die manier kan de strijd tegen de klimaatcrisis ook een kans bieden om een meer gendergelijke wereld te creëren. Ze worden echter wel vaak veel harder aangepakt in het maatschappelijk leven en op sociale media voor hun engagement. Meer info en voorbeelden vind je in het rapport 'Defending tomorrow – The climate crisis and threats against land and environmental defenders'.

In dialoog over verschillende meningen en standpunten

DOELEN

- > De leerlingen kunnen een standpunt innemen
- > De leerlingen kunnen hun standpunt motiveren
- > De leerlingen kunnen verschillende perspectieven verkennen en innemen, ze kunnen standpunten begrijpen vanuit verschillende rollen/perspectieven
- > De leerlingen kunnen respectvol in dialoog gaan met elkaar over de ingenomen standpunten

MATERIAAL

- > Powerpoint [download]
- > Projector
- > Print van mogelijke argumentatie bij de stellingen, polarisatie-oefening en dialoogvragen [bijlage 4 in dit document]

AANPAK

- > Er zijn polarisatie-oefeningen, dialoogvragen en rangschikkingsoefeningen. Niet alle oefeningen moeten aan bod komen. Naargelang de beginsituatie en voorkennis van de leerlingen, de diepgang die je in deze les wil steken, de dynamiek die ontstaat tijdens de dialoog en de beschikbare tijd kan je 1 of meerdere oefeningen doen.
- > De leerlingen moeten zich kunnen **positioneren in de ruimte** bij stellingname. Zorg dus voor een ruimte waarin ze zich kunnen verplaatsen.
- > Aan de hand van **dialoogoefeningen** worden verschillende meningen beluisterd en standpunten beargumenteerd. De oefeningen zijn geïnspireerd door de methodieken van de tool 'klimaatburgers' en bevatten polariserende stellingen rond gender en klimaat, rangschikkingsoefeningen en dialoogvragen. De oefeningen zijn zo gekozen dat ze geen sociaal-wenselijk antwoord uitlokken, maar een dialoog op gang brengen.
- > Voor de leerkracht maakten we een ondersteunend document met mogelijke argumenten pro of contra een stelling. De leerkracht vervult de **rol van moderator** (je kan hiervoor ook een leerling aanduiden) zodat de discussie niet herleid wordt tot enkel een confrontatie van meningen. Voor het begeleiden van een 'democratische dialoog' verwijzen we door naar Werkvormen om de dialoog te bevorderen | Kwadraet.

VERLOOP

Polarisatie-oefening ('de lijn')

- > **Lees een stelling voor** (+ eventueel projectie van de stellingen) [powerpoint]
 - o Als iedereen evenveel geld zou hebben, zou er meer klimaatrechtvaardigheid zijn.
 - o Mensen met lagere inkomens zijn beter voor het klimaat dan mensen met hogere inkomens.
 - o Onopgeleide mensen (die niet naar school gingen) een stem geven in het klimaatbeleid is geen goed idee, want ze hebben geen kennis van zaken.
 - o Met uitsluitend vrouwen aan de macht zou er meer klimaatrechtvaardigheid zijn.
 - o Er moeten evenveel vrouwen als mannen zijn in het beleid, overal ter wereld.
 - o Mensen die zwijgen hebben niets te zeggen.

- > Laat de leerlingen bedenktijd en vraag ze dan **plaats te nemen op een (denkbeeldige) lijn** van 0 (helemaal niet akkoord) tot 10 (helemaal akkoord). Variaties hierop naargelang de beschikbare ruimte: op stoel staan = helemaal akkoord, onder stoel kruipen = helemaal niet akkoord (met gradaties tussenin).
- > Laat enkele leerlingen aan het woord (van de extreme polen, en ook van de middengroep). Laat ze hun **argument delen** met de rest van de klas en reageren op elkaar (doel = voldoende nuances bewaken, inbrengen van perspectieven).
- > Je zal merken dat de stellingen vaak verschillende meningen naar boven brengen, al dan niet gebaseerd op stereotiep denken. Dit is net omdat ze vaak extreem geformuleerd zijn. Door deze meningen te confronteren met elkaar en erover in dialoog te gaan buig je deze polariserende stellingen om en zorg je ervoor dat de leerlingen meerdere perspectieven beluisteren, innemen, begrijpen. Het brengt leerlingen samen en leidt tot een meer genuanceerd beeld. Zelfs als er weinig spreiding is in mening (bv iedereen akkoord/niet akkoord met stelling) zorgen de verschillende argumenten voor dialoog en perspectiefverbreding.

Rangschikkingsoefening

- > **Projecteer** de reeksen maatregelen of stellingen [powerpoint]
- > Laat de leerlingen **eerst individueel** noteren welke maatregel ze belangrijkste vinden of met welke stelling ze het meest eens zijn (4 stellingen/nummers noteren in volgorde van prioriteit: meer naar minder eens).
- > Laat ze vervolgens uitwisselen **in kleine groep** (2-3 lln): Waarom heeft de ene maatregel voorrang op de andere volgens jou? (argumenteren)
- > Laat hen gelijkenissen (consensus) en twistpunten (meningsverschillen) noteren binnen hun groepje en laat hen deze **klassikaal** delen + beargumenteren.

Dialoogvragen

- > Projecteer de **dialoogvraag** 'Mag klimaatonrecht/genderongelijkheid je koud laten?' [powerpoint]
- > **Stel vragen**
 - o Wat denk jij? Waarom?
 - o Wie denkt iets anders?
 - o Kan je een (tegen)voorbeeld geven?
 - o Wat zou iemand zeggen die het niet met jou eens is (geef zelf een argument die jouw overtuiging tegenspreekt)

De dialoogvraag zorgt voor een vloeiende overgang naar deel 3 'in actie', maar ook eerder vermelde uitdagingen omtrent genderongelijkheid en aspecten die te maken hebben met klimaat, vormen een boeiende insteek.

Handen uit de mouwen: verbeelden van de toekomst, bedenken en verkennen van diverse acties

DOELEN

- > De leerlingen kunnen kritisch reflecteren over hun eigen rol en die van anderen binnen een systeem
- > De leerlingen kunnen een gewenste toekomst verbeelden
- > De leerlingen kunnen meerdere oplossingen bedenken voor een probleem
- > De leerlingen krijgen zicht op verschillende vormen van activisme en welke vorm van activisme het best aanleunt bij hun persoonlijkheid
- > De leerlingen kunnen respectvol in dialoog gaan over voorgestelde oplossingen
- > De leerlingen kunnen een bewuste keuze maken voor 1 actie (voorkeur uitspreken) en motiveren waarom ze die keuze maken
- > De leerlingen kunnen een strategisch, gestructureerd plan uitdenken om hun actie uit te voeren

(enkel bij effectief uitvoeren van de actie en reflecteren over de actie)

- > De leerlingen tonen enthousiasme en doorzettingsvermogen om hun actie uit te voeren
- > De leerlingen kunnen over hun actie reflecteren. Dit houdt in dat ze inzien wat de impact van deze actie was op zichzelf en op hun (dichte en verdere) omgeving

MATERIAAL

- > Powerpoint [download]
- > Print inspiratiekaartjes [download]
- > Inspiratielijst voor de leerkracht [bijlage 5 in deze bundel]

AANPAK

- > De leerlingen werken in groepjes van 3-4 leerlingen
- > Wil je de actie effectief uitvoeren en evalueren, dan moet je extra lestijd voorzien (dit kan ook binnen andere leerdomeinen).

VERLOOP

- > Start vanuit de getuigenissen en de leefwereld van de leerlingen om **mogelijke acties te verkennen**. Stel vragen:
 - o Welke acties vind je terug in de getuigenissen?
 - o Wat doe jij al om stappen te zetten richting meer klimaatrechtvaardigheid en gendergelijkheid? Wat doen mensen uit je omgeving al? Wat doet je school al?
- > Noteer de acties op het bord en **structureer** ze samen met de leerlingen:
 - o Welke hefboomen vinden we terug?
Normaal gezien vind je hefboomen terug als onderwijs, doorbreken van genderstereotype rolverdeling, een stem geven,...
 - o Hoe verschillen acties van elkaar?
Acties kunnen eerder gericht zijn op gender of op klimaat. Ze kunnen zich richten op de oorzaken of op de gevolgen. Ze kunnen individueel zijn (Wat kan ik doen?) of collectief (bv. Wat kunnen we met de klas doen of op school?).

- > Projecteer de figuur van **Equiterra** [Powerpoint]. Hiermee kan je aantonen dat de hefboomen inderdaad samen kunnen zorgen voor een betere wereld en dat zaken verbonden zijn met elkaar (systeemdenken).
- > Laat de leerlingen de **toekomst verbeelden** en kiezen voor een concrete invulling van een betere wereld. Dat kan aan de hand van de plaat 'Equiterra', maar ook vanuit het geloof in een hefboom of vanuit eerder geuite frustraties. Motiveer de leerlingen om klein te starten. Het woord 'actie' klinkt vaak groot of spannend. 'Wat kan jij doen?' is laagdrempeliger.
- > Hebben de leerlingen **extra inspiratie** nodig of zijn ze weinig creatief? Zoek dan samen met hen naar iets in hun leefwereld. De inspiratiekaartjes kunnen daarbij helpen. Het zijn beelden van alledaagse zaken waarmee ze in contact komen (thematisch: bv geld- communicatie-kunst-...). Op de achterzijde staan **reflectievragen** waarmee leerlingen zelf dieper kunnen graven (en eventueel extra bronnen kunnen opzoeken).
In bijlage 5 (in deze bundel) vind je een **inspiratielijst voor de leerkracht**. Deze kan je gebruiken om richting te geven aan je leerlingen, de breedheid van mogelijke acties te zien en de doelgerichtheid van acties te bewaken.
- > Leerlingen **presenteren** hun actie. Belangrijk hierbij is
 - o Dat ze de link met klimaat/gender expliciteren
 - o Dat ze motiveren op welke manier de voorgestelde actie(s) bijdra(agt)gen aan een meer klimaatrechtvaardige wereld voor iedereen
 - o Dat ze hun actie zo concreet mogelijk vormgeven: wat ze gaan doen, met wie, wanneer, waar, ...

Effectief uitvoeren van de actie. (*Enkel als je hiervoor extra lesuren kan voorzien)

Heb je voldoende tijd? Dan is het fijn om de leerlingen de actie ook effectief te laten **uitvoeren** in vervollessen. Het is uiteraard heel waardevol als de leerkracht (of beter: als leerkrachtenteam, indien het uitvoeren van de actie plaatsvindt binnen een ander leerdomein) ook betrokken blijft bij de opvolging van de uitvoering van de actie en de terugblik/evaluatie ervan. Uitvoering van de actie kan aansluiten bij meerdere leerdomeinen (zie inspiratielijst).

De oefening is pas compleet en het meest waardevol als de gerealiseerde actie ook wordt geëvalueerd. Mogelijke reflectievragen bij de **terugblik**:

- > Hoe heb je de actie ervaren? Moelijk of niet? Welke drempels heb je onderweg ervaren? Hoe ging je ermee om? Welke gevoelens heb je onderweg ervaren? (reflectie op het proces)
- > Wat was (en is) de impact van de actie op jezelf? Op je omgeving? Op de planeet? Had je dit verwacht? (reflectie op het resultaat)
- > Hoe ga je hier verder mee aan de slag? (toekomstgerichtheid)

BIJLAGE 1: INFOGRAPHIC & RAINDROP

De **infographic-poster** met bijhorende fiches visualiseert de complexiteit van klimaatonrecht. De infographics kunnen gebruikt worden als achtergrondinformatie voor leerling of leerkracht en opgehangen worden in klas of afsluitend besproken/meegegeven worden als samenvatting van de lesinhouden. [Je ontvangt de infographic en bijhorende fiches (samen met al het ander lesmateriaal) na het invullen van het registratieformulier op www.11.be/klimaatinjelas]

We maakten ook een **selectie van extra bronnen** die kunnen gebruikt worden om te verdiepen. Deze bronnen worden gedeeld via het gratis programma Raindrop, dat toelaat om via een gedeeld platform bronnen visueel te ordenen in mappen en te doorzoeken via tags. Je kan hier de bronnen raadplegen via [deze link](#) (specifieke bronnen over de link tussen gender en klimaatcrisis) en [deze link](#) (algemene bronnen klimaateducatie).

BIJLAGE 2: INHOUDELIJKE ACHTERGRONDINFORMATIE

Klimaatcrisis en gender

De klimaatcrisis versterkt ongelijkheden. Lagere inkomenslanden zijn het minst verantwoordelijk voor de klimaatverandering door historische uitstoot van broeikasgassen, maar dragen de zwaarste gevolgen én hebben bovendien minder macht en financiële middelen om met deze gevolgen om te gaan. Dit is **klimaatonrecht**. Bepaalde aspecten zorgen ervoor dat sommige individuen kwetsbaarder zijn voor de gevolgen van klimaatverandering dan andere. Voor arme mensen in lage-inkomenslanden zijn de gevolgen van de klimaatcrisis – bv. door rampen of milieudegradatie als gevolg van de klimaatverandering - het grootst. Vrouwen en meisjes worden vaak extra blootgesteld aan de gevolgen van de klimaatcrisis. Deze ongelijkheid wordt veroorzaakt door de **structurele ongelijkheid die voortkomt uit gendergebonden sociale rollen en discriminerende gewoonten en normen**.

Zie ook [deze video](#).

Vrouwen uit lage-inkomenslanden worden vaak bijzonder hard getroffen. In eerste instantie omdat deze landen vaker worden getroffen door extreem weer zoals steeds frequenter voorkomende overstromingen, orkanen en droogteperioden. Daarnaast staan vrouwen ook in voor 60 tot 80% van de voedselproductie in de lage- en middeninkomenslanden. Dat betekent dat de klimaatcrisis niet alleen een bedreiging vormt voor de wereldwijde voedselproductie, maar ook voor de economische onafhankelijkheid van de landbouwsters die maar zelden eigenaar zijn van de grond die ze bewerken. Bovendien hebben ze maar een heel beperkte toegang tot leningen of tot opleidingen rond nieuwe landbouwtechnieken. Binnen hun familie hebben ze vaak geen beslissingsmacht. Als vrouwen in conflictgebieden gedwongen zijn te verhuizen, worden zij geconfronteerd met grote onzekerheid. Ze zijn vaak minder mobiel omwille van zorgverantwoordelijkheden (bv door zorg voor kinderen en ouderen), culturele gewoonten of geloofsovertuiging (bv door de eerwet waarbij vrouwen zich niet mogen tonen in het openbaar) of gebrek aan educatie (bv nooit leren zwemmen of fietsen). Als ze hun huis dan toch ontvluchten krijgen vrouwen te maken met extra problemen zoals kinderopvang,

zorgarbeid, menstruatieverzorging, borstvoeding, enz. Vrouwen lopen ook een groter risico dan mannen op fysieke mishandeling en/of seksueel misbruik. Dit geldt niet enkel bij het ontluchten van hun woning, maar ook bij het uitvoeren van huishoudelijke taken zoals het halen van water. Ook hier speelt de klimaatcrisis dus een rol, bv. wanneer vrouwen langer onderweg zijn om water te halen bij het opdrogen van waterbronnen of blootgesteld worden aan conflicten.

Ook dichterbij huis worden de sociale gevolgen van de klimaatcrisis steeds meer voelbaar. Denk maar aan de overstromingen die het zuiden van ons land troffen in 2021, de aanhoudende droogtes in België en elders in Europa sinds 2019 en de vele bosbranden in het Zuiden van Europa. Ook hier worden de lage-inkomensgezinnen, vrouwen en minderheidsgroepen het meest getroffen.

Aspecten zoals huidskleur, economische situatie, leeftijd, geslacht en genderidentiteit, gezondheid, opleidingsniveau, ... versterken ongelijkheden. Want het is vaak de combinatie van die factoren die de toegang tot middelen, macht en kansen bepaalt. Daarom wordt genderongelijkheid niet geïsoleerd bekeken in deze tool, maar wel vanuit een **intersectionele benadering**.

Daarnaast hebben veel vrouwen en meisjes in al hun diversiteit de leiding genomen in sociale bewegingen voor klimaat- en milieurechtvaardigheid. Zij bedenken en verwezenlijken oplossingen voor de klimaat- en milieuproblemen op alle niveaus. Hun unieke ervaring, kennis en vaardigheden maken de antwoorden op de klimaatverandering doeltreffender en duurzamer. Maar toch zijn zij nog **te vaak afwezig** in de kringen waar **beslissingen** worden genomen over klimaatmaatregelen en in de functies die cruciaal zijn voor een rechtvaardige transitie. Bovendien gaat de activistische participatie gepaard met **gevaaren**. Voorvechters van milieurechten, die zich inzetten voor de bescherming van land, water, natuur en gemeenschappen doen dit met groot persoonlijk risico. Ze worden vaak gecriminaliseerd, het zwijgen opgelegd, bedreigd en/of gestigmatiseerd en hun strijd gedelegeerd. Vrouwen hebben vaak minder toegang tot de rechterlijke macht om zich hiertegen te beschermen. Zo blijven in Colombia 89% van de meldingen bij de autoriteiten van bedreigingen of mishandeling van vrouwen onopgelost en de dader ongestraft. Zowel in Mexico als in Midden-Amerika werden tussen 2016 en 2019 bijna 1.700 gewelddaden geregistreerd tegen vrouwelijke verdedigers van milieurechten. De gevaarlijkste landen voor verdedigers van land- of milieurechten zijn Colombia en de Filipijnen, niet toevallig twee mijnbouwlanden. 1 op 10 milieuactivisten in Colombia die vermoord werden waren vrouwen. Een genderperspectief is dringend nodig om vrouwelijke milieu- en landverdedigers te beschermen aangezien zij, vanwege de sociale rollen, voor hun activisme andere risico's lopen dan mannen.

Er is amper materiaal/info te vinden over de gevolgen van de klimaatcrisis voor andere genderidentiteiten dan man en vrouw. Vaak worden zij niet opgenomen in de cijfers die terug te vinden zijn in rapporten van de VN omdat ze geen identiteit en dus in feite onbestaand zijn hebben (ze krijgen geen identiteitsbewijs omdat ze niet erkend worden). Ze worden dus niet geregistreerd als slachtoffers. Ook al zijn aardbevingen en tsunami's niet éénduidig gelinkt aan de klimaatcrisis (controverse hierover: [U. Kânoglu, V. Titov, E. Bernard and C. Synolakis. 2015. Tsunamis: bridging science, engineering and society](#)), de gevolgen van de klimaatcrisis zijn vergelijkbaar met deze van andere natuurrampen voor deze groepen. Daarom hebben we er bewust voor gekozen om 2 getuigenissen op te nemen van de LGBTI+ gemeenschap, getroffen door een aardbeving (Haïti) of een tsunami (India –Aravanis).

Het is een **wereldwijde verantwoordelijkheid** om ervoor te zorgen dat iedereen die risico loopt de middelen heeft om de gevolgen van de klimaatcrisis zo goed als mogelijk het hoofd te bieden. Dat vergt internationale samenwerking en nationale initiatieven vanuit diverse sectoren. Educatie kan een belangrijke hefboom zijn om leerlingen (en de wereld) bewust te maken van het sociale aspect binnen de klimaatcrisis en om te werken aan vaardigheden om hiermee aan de slag te gaan (denkvaardigheden, onderzoeksvaardigheden, actievaardigheden,...).

BIJLAGE 3: Begrippenlijst

Klimaatcrisis

De crisis in het klimaat is het gevolg van de lange termijn verschuivingen in temperatuur en weerpatronen die voornamelijk veroorzaakt worden door de verbranding van fossiele brandstoffen sinds de 19e eeuw. Deze verschuivingen hebben een verregaande ecologische, sociale en economische impact op korte én lange termijn. Zeespiegelniveaustijgingen en toenemende droogte, hitte en extreem weer hebben rechtstreeks of onrechtstreeks effecten op de menselijke gezondheid en vergroten het risico op honger, gedwongen migratie en gewapend conflict voor miljoenen mensen.

Bron: IPCC (2014): Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 151 pp. Geraadpleegd 20/06/2022 via <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data#Sector> (data van 2010).

Klimaatonrecht

Het zijn vooral de hoge inkomenslanden (o.a. uit West-Europa, Noord-Amerika en Australië) die historisch (ongeveer sinds de industriële revolutie) verantwoordelijk zijn voor de klimaatcrisis door het ontginnen en gebruiken van fossiele brandstoffen. Hierdoor kenden deze landen een economische spurt en welvaart. Dit ging gepaard met een grote ongelijke uitstoot van emissies. Lage inkomenslanden zijn het meest kwetsbaar tegenover de gevolgen van de klimaatcrisis. Bovendien hebben ze niet de financiële middelen om zich hiertegen te wapenen. Dit is klimaatonrecht.

Wanneer de hoge inkomenslanden hun verantwoordelijkheid opnemen en hun uitstoot verminderen én de lage inkomenslanden voorzien van geld om zich te wapenen tegen de veranderingen, spreken we van klimaatrechtvaardigheid. Daarnaast betekent klimaatrechtvaardigheid ook dat we met een sociale en internationale bril naar de oplossingen moeten kijken. We kunnen niet aanvaarden dat klimaatbeleid meer ongelijkheid creëert of mensenrechtenschendingen met zich meebrengt.

Bron: IPCC (2014): Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 151 pp. Geraadpleegd 20/06/2022 via <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data#Sector> (data van 2010)

klimaatadaptatie

Aanpassing aan de huidige en toekomstige gevolgen van de klimaatcrisis om de impact te beperken. Het gaat om het doorvoeren van veranderingen in verschillende sectoren, zoals infrastructuur, voeding en landbouw, huizen en stadsplanning, om het hoofd te bieden aan de gevolgen van klimaatverandering en de veerkracht tegen de effecten ervan te vergroten. Het gaat om acties op verschillende niveaus, van individuele huishoudens tot nationale overheden.

Bron: IPCC (2021) IPCC Sixth Assessment Report. Impacts, Adaptation and Vulnerability. Summary for policy makers. Geraadpleegd op 16/10/2023 via <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/summary-for-policy-makers/>

Klimaatmitigatie

Klimaatmitigatie verwijst naar maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen (met name kooldioxide (CO₂), methaan (CH₄), lachgas (N₂O) en fluorverbindingen) in de atmosfeer te verminderen of te voorkomen. Het doel van klimaatmitigatie is het beperken van de mate van opwarming van de aarde en de daarmee gepaard gaande gevolgen. Acties omvatten de overstap naar hernieuwbare energiebronnen, het verbeteren van de energie-efficiëntie en het invoeren van duurzame transport.

Naast het reduceren van broeikasgasemissies kan mitigatie ook plaatsvinden door het vergroten van de capaciteit van koolstofputten, zoals door herbebossing. Klimaatmitigatie kan de risico's van de door de mens veroorzaakte opwarming van de Aarde aanzienlijk verminderen.

Er blijft een aanzienlijke kloof bestaan tussen wat regeringen hebben beloofd te doen en het totale niveau van de acties die ze tot nu toe hebben ondernomen. Het huidige beleid dat momenteel wereldwijd wordt gevoerd zal naar verwachting leiden tot een opwarming van ongeveer 2,7°C boven het pre-industriële niveau. Dit is ver boven de 1,5°C, de limiet waarboven het klimaat volgens wetenschappers gevaarlijk instabiel zal worden.

Bron: Wikipedia-bijdragers. (2023). Klimaatmitigatie. *Wikipedia*. Geraadpleegd op 09/06/2023 via https://nl.wikipedia.org/wiki/Klimaatmitigatie#cite_note-1

Geslacht (=Seks)

Het begrip 'geslacht' duidt op de biologische verschillen tussen mannen en vrouwen. Deze kenmerken zijn gerelateerd aan begrippen als chromosomen, hormonen en geslachtskenmerken. De verschillen zijn universeel en tijdloos en veranderen niet in de ruimte (verschillende landen) noch in de tijd (verschillende periodes). Er wordt een opdeling gemaakt tussen mannen, vrouwen en interseks personen.

Het feit dat vrouwen borstvoeding kunnen geven heeft te maken met biologische verschillen. Het geslacht van iemand wordt door 3 factoren bepaald: hormonen (mannen hebben meer testosteron, vrouwen meer oestrogeen), chromosomen (meisjes XX en jongens XY) en de fysieke anatomische verschillen. Maar in realiteit is de biologische wereld niet zo binair. Er zijn ook interseks personen, bijvoorbeeld een baby die geboren wordt met XXY-chromosoom of een anatomisch vrouwelijk lichaam met mannelijke hormonen. Ongeveer 1 persoon op de 60 in de wereld is interseks.

Bronnen: Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen. (2007). Handleiding voor de toepassing van gender mainstreaming binnen de Belgische federale overheid. Geraadpleegd 24/08/2023 via https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/downloads/32%20-%20Gendermainstreaming_NL.pdf. World Health Organization: WHO. (2019). Gender. Geraadpleegd 15/04/2023 via https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

Gender

Het begrip 'gender' verwijst naar sociale kenmerken, kansen en verwachtingen die samenhangen met het 'vrouw' of 'man' zijn en de relaties tussen beide. Ze zijn vaak cultureel bepaald en beïnvloeden de stereotiepe voorstelling van mannen en vrouwen. Gender is niet 'natuurlijk', de verschillende genders zijn sociaal geconstrueerd en aangeleerd en kunnen in de tijd of afhankelijk van plaats veranderen. Een voorbeeld: vaak houden vrouwen zich meer met de kinderen en huishoudelijke taken bezig dan mannen. Dat is niet omdat ze dat biologisch beter kunnen, maar omdat het een maatschappelijke verwachting is dat zij die rol opnemen. Dat mannen rokken en schoenen met hakken dragen in sommige culturen maar niet in andere en dat gangbare kledingdracht verandert doorheen de tijd, toont de evolutie aan van genderkenmerken in tijd en ruimte.

Bronnen: Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen. (2007). Handleiding voor de toepassing van gender mainstreaming binnen de Belgische federale overheid. Geraadpleegd 24/08/2023 via https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/downloads/32%20-%20Gendermainstreaming_NL.pdf. En World Health Organization: WHO. (2019). Gender. Geraadpleegd 15/04/2023 via https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

LGBTI+

Letterwoord waarin de letters staan voor L = lesbisch, G= gay (homo(seksueel)), B=bi(seksueel), T= trans(gender) en I = interseks personen. De '+' wordt toegevoegd om voldoende ruimte te zetten op gender en seksuele diversiteit en zo inclusief mogelijk te zijn, om mensen de kans te geven om zichzelf te benoemen én zet ook in op het principe van kruispuntdenken (zie ook intersectionaliteit of

kruispuntdenken). Soms worden extra letters toegevoegd in communicatie (Q: queer of ook nog Q: questioning/nog zoekend; A: asexueel/aromantisch; P: panseksueel). In dit pakket gebruiken we de afkorting die vooropgesteld wordt door Cavaria, de Vlaamse belangenverdediger van LGBTI+ mensen en koepel van LGBTI+ organisaties.

Bron: Cavaria. (2022). Begrippenlijst: LGBTI+. Geraadpleegd op 24/08/2023 via <https://cavaria.be/lgbti>

Genderongelijkheid

De ongelijke positie van individuen gebaseerd op hun gender. Genderongelijkheid komt voort uit verschillen in de sociale genderrollen. Genderongelijkheid heeft betrekking op ongelijkheden die op talloze manieren in het dagelijks leven naar voren kunnen komen.

Er zijn vele oorzaken voor de genderongelijkheid tussen mannen en vrouwen, zoals:

- > Stereotiepe ideeën over wat vrouwelijk is en wat mannelijk is.
- > Roltypering door opvoeding (bijv. aanbod van genderspecifiek speelgoed) en socialisatie (bijv. verwachtingen op school van andere kinderen en docenten).
- > Biologische/genetische verschillen waardoor meisjes/vrouwen andere keuzes maken dan jongens/mannen.
- > Politieke ongelijkheid. Aan het begin van de twintigste eeuw hadden vrouwen nog vrijwel nergens stemrecht. In 2015 was Saudi-Arabië het laatste land waar vrouwen stemrecht kregen.
- > Juridische structuren. In sommige landen mogen of mochten vrouwen niet werken, of niet werken in het bijzijn van mannen.
- > Religieuze dogma's waarin vrouwen als minderwaardig of onrein gezien worden.
- > Culturele verschillen. Bijvoorbeeld: in elke samenleving is er een genderstereotype taakverdeling tussen vrouwen en mannen. Vaak wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen productieve arbeid (arbeid waar we een inkomen voor krijgen) en reproductieve arbeid (arbeid die we gratis doen voor onze gezinnen of familie). In de meeste samenlevingen nemen vrouwen vooral de reproductieve taken op zich en mannen de productieve. Deze genderstereotype verdeling is problematisch omdat vrouwen weinig erkenning krijgen voor die arbeid, zij er vaak niet voor betaald worden en hierdoor niet of weinig financieel zelfstandig zijn. In veel landen zijn vrouwen diegenen die het land bewerken, maar bezitten zij geen land. Vaak gaan meisjes ook niet/minder lang naar school, zijn ze minder mobiel (bv geen rijbewijs/rijvoertuig, financieel afhankelijk, zorgend voor kinderen en ouderen, ...), ... Samen met hun financiële afhankelijkheid door stereotiepe taakverdeling (productief, reproductief) zorgt dit voor structurele ongelijkheid en discriminatie. We moeten evolueren naar een meer gebalanceerde verdeling van arbeid en kansen om gendergelijkheid te verwezenlijken in een samenleving.

Bron: Wikipedia-bijdragers. (2023). Genderongelijkheid. Wikipedia. Geraadpleegd op 15/04/2023. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Genderongelijkheid>

Gendergelijkheid

Volledige gelijkwaardigheid tussen mannen, vrouwen en mensen met een andere genderidentiteit op alle gebieden van het leven, zodat ze allemaal ten volle kunnen deelnemen aan de samenleving.

Gendergelijkheid betreft onder meer

- > gelijkheid van man en vrouw in al hun diversiteit in het maatschappelijk verkeer
- > geen wettelijke discriminatie, noch discriminatie in de praktijk, naar geslacht, genderidentiteit of genderexpressie
- > geen discriminatie naar genderpresentatie.

Bron: Wikipedia-bijdragers. (2021). Gendergelijkheid. Wikipedia. Geraadpleegd op 15/04/2023. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Gendergelijkheid>

Gender mainstreaming

Volgens de Group of Specialists on Mainstreaming (EG-S-MS) van de Raad van Europa bestaat gender mainstreaming uit: "het (re)organiseren, verbeteren, ontwikkelen en evalueren van

beleidsprocessen op zo'n manier dat het perspectief van gendergelijkheid wordt geïntegreerd in alle beleidsdomeinen en op alle beleidsniveaus door de actoren die normaal dat beleid maken."

Gender mainstreaming, of de geïntegreerde aanpak van de genderdimensie, is dus een strategie die de gelijkheid tussen vrouwen en mannen in de samenleving wil versterken door de genderdimensie een plaats te geven in de inhoud van het overheidsbeleid. (bron: https://igvm-iefh.belgium.be/nl/activiteiten/gender_mainstreaming)

Meer weten? Check <https://www.youtube.com/watch?v=UGZGsPWNVKE> en <https://www.youtube.com/watch?v=XcpB1FdmAi8>

Genderidentiteit

Genderidentiteit verwijst naar iemands persoonlijke, individuele (innerlijke) ervaring en beantwoordt de volgende vragen: "Voel je je man of vrouw, zit je ergens tussen die uitersten in of voel je je geen van beide? Sluit je gevoel aan bij het biologische geslacht waarmee je geboren bent? Hoe identificeer je jezelf?" Bij transgender personen komen geslacht en genderidentiteit in mindere of meerdere mate niet overeen. Bij cisgender personen sluiten biologisch geslacht en genderidentiteit wel op elkaar aan.

Bron: Vzw, RoSa. (2022, 3 oktober). Wat is gender? Geraadpleegd 15/04/2023 via <https://rosavzw.be/nl/themas/gender/wat-is-gender>. Zie ook Genderkoek (video)

Intersectionaliteit of kruispuntdenken

Gender en genderidentiteit zijn niet de enige elementen die de sociaal culturele context en bewegingsruimte van personen bepalen.

Verschillende identiteiten (geslacht, origine, klasse of (sociaal)economische status, gender, seksuele oriëntatie enz.) staan met elkaar in verbinding of "kruisen" elkaar, net zoals de daarmee samenhangende systemen en structuren van marginalisatie en discriminatie. Het principe dat al deze identiteiten elkaar beïnvloeden en versterken wordt intersectionaliteit genoemd. Dit kan leiden tot grotere en andere ongelijkheden, waarbij mensen gediscrimineerd, uitgesloten of onderworpen worden op basis van een aantal van deze kenmerken. Gender is dus slechts één variabele van de meervoudige identiteitsassen waarop elk individu een positie inneemt.

Wellicht kom je tot volgende criteria die privileges bieden:

- > Geschoold
- > Cis
- > Man
- > Welgesteld
- > Financieel onafhankelijk
- > Tewerkgesteld in job die weinig klimaat afhankelijk is
- > Goede gezondheid
- > Die aanzien geniet (inbreng/mening wordt gewaardeerd, er wordt geluisterd)
- > Job met veel macht (hoge positie)
- > Huidskleur
- > ...

Minderheidsgroepen (lgbti+), oudere/inheemse vrouwen en kinderen, vrouwen en meisjes die leven in armoede in afgelegen conflictgebieden of gebieden gevoelig voor natuurrampen, migranten, vrouwen of meisjes met beperkingen zijn kwetsbaarder. Zij voelen de negatieve gevolgen van de klimaatcrisis het meest en voor hen is het ook moeilijker om uit de negatieve spiraal te geraken omdat ze er de middelen (cognitief, financieel, sociaal) of rechten niet toe hebben.

Bronnen:

Vzw, RoSa. (2022, 3 oktober). Intersectionaliteit. Geraadpleegd 15/04/2023 via <https://rosavzw.be/nl/themas/feminisme/intersectionaliteit>;

Stereotype

Vaststaand beeld van bijvoorbeeld een groep mensen dat niet (volledig) overeenkomt met de werkelijkheid, of een deel van de werkelijkheid buiten proportie vergroot. Dit vormt dan een vooroordeel, een vooringenomen gedachtegang en kan leiden tot discriminerende denkbeelden en gedragingen. Voorbeeld van een vooringenomen uitspraak: "Alle ... zijn zo." Dit laatste is een voorbeeld van een ecologische fout.

Bron: Wikipedia-bijdragers. (2021). Stereotype. Wikipedia. Geraadpleegd op 15/04/2023 via <https://nl.wikipedia.org/wiki/Stereotype>

Inheemse volken

Inheemse volken (Engels: indigenous peoples, Spaans: indigenas) zijn bevolkingsgroepen die een bepaald grondgebied bewoonden voordat daar kolonisten of immigranten kwamen wonen, en die eigen gebruiken en cultuur in stand hebben gehouden.

Wereldwijd worden 250 tot 300 miljoen mensen tot de inheemse volken gerekend. Inheemse volken zijn vaak bedreigd of zelfs uitgemoord. Vaak komen zij nog altijd met de nieuwkomers in conflict over zaken als landrechten, gebruik van de eigen taal, deelname aan bestuur en respect voor eigen tradities en wetten. De meeste inheemse volken zijn nu in de minderheid binnen de staat, maar sommigen zijn naar aantal een meerderheid, zoals de Maya in Guatemala.

Bron: Amnesty International. Geraadpleegd op 07/11/23 via [https://www.amnesty.nl/encyclopedie/inheemse-volken-en-mensenrechten#:~:text=Inheemse%20volken%20\(Engels%3A%20indigenous%20peoples.tot%20de%20inheemse%20volken%20gerekend.](https://www.amnesty.nl/encyclopedie/inheemse-volken-en-mensenrechten#:~:text=Inheemse%20volken%20(Engels%3A%20indigenous%20peoples.tot%20de%20inheemse%20volken%20gerekend.)

BIJLAGE 4: ONDERSTEUNEND DOCUMENT: STELLINGEN (BIJ DEEL 2 'SAMEN')

Onderstaande lijst geeft een aantal mogelijke argumenten pro en contra de stellingen, maar is niet exhaustief. Sommige uitspraken zijn stereotiep, ongenueanceerd of niet (helemaal) correct (spreken feiten/onderzoek tegen). De argumenten zijn bedoeld om de leerkracht te helpen om de dialoog op gang te brengen of op gang te houden, door bvb vragen te stellen.

Volgende **reflectievragen** kunnen door de leerkracht gesteld worden om de dialoog op gang te trekken of te houden:

- > Wat denk/vind jij? Waarom?
- > Wie denkt dat ook nog?
- > Wie denkt iets anders?
- > Kan je een (tegen)voorbeeld geven?
- > Hoe zou het anders kunnen?
- > Wat zou iemand zeggen die het niet met jou eens is (geef zelf een argument die jouw overtuiging tegenspreekt)

Polarisatie-oefening

Polarisatie, polarisering of wij-zij-denken betekent dat groepen van mensen heel fel tegenover elkaar komen te staan, en alsmaar overtuigder worden van hun eigen mening. Soms zo hard dat ze niet meer luisteren naar de andere kant. Meer achtergrondinfo, tools & tips en een stappenplan over 'Hoe omgaan met maatschappelijke spanningen op school?' vind je op [Wat is polarisatie? | Wij-Zij](#). Hannah Arendt Instituut maakte [een webinar](#) over omgaan met polarisatie en controverse in de klas.

De klas kan een oefenplek zijn (dialoog – leermoment) waar leerlingen leren om over moeilijke thema's democratisch van mening te verschillen. Redeneerfouten kunnen blootgelegd worden en leerlingen kunnen meer inzicht krijgen in het belang van context en wetenschap.

In deze oefening nemen leerlingen een positie in ten opzichte van een (extreem geformuleerde) stelling. Ze argumenteren tov hun medeleerlingen waarom ze deze positie ingenomen hebben.

Benadruk dat de argumentatie altijd op een **respectvolle manier** gebeurt voor elkaar en voor anderen. Zorg dat leerlingen **naar elkaar luisteren** en dat iedereen zich **veilig** blijft voelen. **Structureer en begeleid** het gesprek actief, indien er nood aan is. Stel als leerkracht heel duidelijke grenzen bij discriminerende of racistische uitspraken. Hou steeds voor ogen dat het een leermoment is voor de leerlingen.

Concreet

Projecteer een stelling. Laat de leerlingen **bedenktijd** en vraag ze dan **plaats te nemen op een (denkbeeldige) lijn** van 0 (helemaal niet akkoord) tot 10 (helemaal akkoord). Variaties hierop naargelang de beschikbare ruimte: op stoel staan = helemaal akkoord, onder stoel kruipen = helemaal niet akkoord (met gradaties tussenin).

Laat enkele leerlingen aan het woord (van de extreme polen, en ook van de middengroep). Laat ze hun **argument delen** met de rest van de klas en reageren op elkaar (doel = voldoende nuances bewaken, inbrengen van perspectieven).

Je zal merken dat de stellingen vaak verschillende meningen naar boven brengen, al dan niet gebaseerd op stereotiep denken. Dit is net omdat ze vaak extreem geformuleerd zijn. Door deze meningen te confronteren met elkaar en erover in dialoog te gaan buig je deze polariserende stellingen om en zorg je ervoor dat de leerlingen meerdere perspectieven beluisteren, innemen, begrijpen. Het brengt leerlingen samen en leidt tot een meer genuanceerd beeld. Zelfs als er weinig spreiding is in mening (bv iedereen akkoord/niet akkoord met stelling) zorgen de verschillende argumenten voor dialoog en perspectiefverbreding.

Als leerkracht kan je het gesprek ook **actief begeleiden** als je voelt dat er nood aan is.

Mogelijkheden voor open vragen:

- > Wat maakt dat je dat zegt?
- > Wat bedoel je met?
- > Kan je een voorbeeld geven van?
- > Wat zijn je redenen voor...?
- > Hoe zou je kunnen nagaan of het waar is?
- > Wat zou iemand zeggen die het niet met je eens is? (woord aan leerling(en) geven die aan de andere kant staan)

‘Als iedereen evenveel geld zou hebben, zou er meer klimaatrechtvaardigheid zijn.’

Onrecht manifesteert zich op verschillende niveaus. Het is belangrijk om gelijkheid (of de richting ernaar toe) tussen en binnen landen te bewerkstelligen.

Mogelijke argumenten pro

- > Mogelijkheid om te investeren in koolstofarme transitie
- > Mogelijkheid om zich te wapenen tegen de gevolgen van de klimaatcrisis
- > Mensenrechten garanderen en beschermen in geval van klimaatgerelateerde weersomstandigheden (vb overstromingen)
- > Meer economische gelijkheid zorgt voor minder afhankelijkheid van "rijke" landen/klimaatfinanciering en dus meer garanties om eigen klimaatbeleid te bepalen ipv afhankelijk te zijn van voorwaarden die rijkere landen opleggen bij besteding van middelen.

Mogelijke argumenten contra

- > Klimaatrechtvaardigheid heeft een historische component die niet zomaar kan worden weggewerkt, nl. dat historische vervuilende landen minder zwaar getroffen worden dan minder vervuilende landen. Terzelfdertijd hebben de vervuilende landen meestal een hoger BNP (zgn. hoge inkomenslanden) waardoor ze ook kunnen investeren in technologische oplossingen voor de klimaatcrisis. Wanneer de hoge inkomenslanden hun verantwoordelijkheid opnemen en hun uitstoot verminderen én de lage inkomenslanden voorzien van geld om zich te wapenen tegen de veranderingen, spreken we van klimaatrechtvaardigheid.
- > De mate waarin iemand getroffen wordt door de klimaatcrisis is niet enkel afhankelijk van zijn/haar financiële toestand. Sommige landen hebben meer te lijden onder droogte dan anderen (bvb mediterrane gebieden) of zijn gevoeliger voor klimaatrampen (bvb orkanen in de VS, tyfoons in Azië)

'Mensen met lagere inkomens zijn beter voor het klimaat dan mensen met hogere inkomens.'

De relatie tussen inkomen, levensstijl en klimaatimpact is complex en hangt af van tal van factoren, waaronder cultuur, geografische locatie en beleid. Het is niet altijd eenvoudig te generaliseren of mensen met een lager inkomen automatisch een kleinere milieu-impact hebben dan mensen met een hoger inkomen. Een effectief klimaatbeleid moet gericht zijn op het stimuleren van duurzame praktijken op alle inkomensniveaus.

Mogelijke argumenten pro

- Mensen met een lager inkomen hebben moeilijker toegang tot luxe consumptiegoederen, bedrijfswagens of frequente vliegreizen, wat resulteert in een lagere uitstoot van broeikasgassen.
- Mensen met een lager inkomen worden vaak gedwongen om zuiniger te leven. Hierdoor hebben ze vaak een eenvoudigere levensstijl en consumeren ze minder, wat leidt tot minder verspilling en milieubelasting.
- Armere gemeenschappen zijn soms beter aangepast aan duurzame praktijken, zoals lokaal geteelde voeding, hergebruik van materialen en een kleinere ecologische voetafdruk (door bvb zuiniger om te springen met water).

Mogelijke argumenten contra

- Mensen in armoede hebben minder hefbomen in handen om ecologisch te leven: ze hebben vaak niet de financiële middelen om duurzame keuzes te maken zoals het isoleren van hun huis, de installatie van zonnepanelen, aankoop van energiezuinige apparaten..
- Mensen met lagere inkomens zijn vaak heel auto-afhankelijk omdat ze bvb geen toegang hebben tot openbaar vervoer hebben of werken in shiften/in afgelegen fabrieken, .. Daarnaast beschikken ze vaak over een goedkopere wagen die ouder en vervuilender is dan nieuwe wagens.
- Mensen met lagere inkomens hebben minder toegang tot kredietkaarten waardoor ze geen gebruik kunnen maken van deelsystemen zoals deelfietsen/steps/auto's.
- Arme gezinnen zijn vaak groter (meer kinderen). Gezinsplanning is vaak geen evidentie omwille van religieuze of financiële redenen.
- Soms hebben ze zelfs bewust meer kinderen om mee te helpen op het land of in het huishouden.
- Mensen met meer middelen hebben 'ruimte' om bewuste keuzes te maken los van primaire behoeften (d.w.z. eten, drinken, dak boven je hoofd). Zo kunnen ze kiezen voor duurzame i.p.v. goedkope oplossingen (bv een elektrische wagen tov een oude vervuilende wagen), investeren in duurzame projecten of geld doneren aan een goed doel.
- Mensen met een hoger inkomen hebben vaak meer politieke invloed en hebben meer macht om beleidmakers te beïnvloeden om klimaatmaatregelen te nemen. Ze hebben ook meer middelen om duurzame technologieën te ontwikkelen en te bevorderen.

‘Onopgeleide mensen (die niet naar school gingen) een stem geven in het klimaatbeleid is geen goed idee, want ze hebben geen kennis van zaken.’

Niet alle kennis wordt verworven door het volgen van een opleiding, en omgekeerd zorgt opleiding niet voor alle kennis. Ervaring met bepaalde situaties brengt rechtstreeks kennis met zich mee vanuit de betrokkenen zelf (ervaringsdeskundigheid) en is dus veel directer dan kennisoverdracht door derden. Daarnaast is intelligentie een complex gegeven (denk aan meervoudige intelligentie).

Een ervaringsdeskundige is iemand die kundig is geworden op een bepaald terrein door eigen ervaring; doordat diegene het zelf heeft meegemaakt. Er is dus geen opleiding voor nodig (al bestaan er in België wel opleidingen voor mensen met ervaringskennis om gediplomeerde ervaringsdeskundige te worden).

Ervaringsdeskundigheid is het vermogen om je persoonlijke kennis, op basis van ervaring, aan te bieden aan anderen om hen structurele oplossingen te geven voor hun problemen.

Mogelijke argumenten pro

- Klimaatverandering is een complex onderwerp dat begrip en expertise vraagt om te komen tot effectieve oplossingen. (Beslissingen mbt) klimaatbeleid laten we dus best over aan experts en beleidsmakers met de nodige kennis en opleiding.
- Beslissingen mbt klimaatbeleid moeten wetenschappelijk onderbouwd zijn. Hiervoor hebben we beleidsmakers met expertise en de nodige scholing nodig.
- Mensen die niet naar school gaan hebben een beperkte kennis bv over oorzaken van klimaatverandering. Ze zien soms het bredere kader niet. De uitspraak ‘Inspraak zonder inzicht leidt tot uitspraak zonder uitzicht’ is een vaak gehoorde quote, net als ‘geen kennis en een grote mond? Dan zwijg je beter’.

Mogelijke argumenten contra

- Inclusiviteit en democratie: Het uitsluiten van een deel van de bevolking in beleid en besluitvormingsprocessen op basis van opleidingsniveau is ondemocratisch. Iedereen heeft het recht om gehoord te worden in kwesties die van invloed zijn op hun leven.
- Door iedereen te betrekken bij klimaatbeslissingen krijg je veel beter de noden in kaart, kom je tot meer haalbare oplossingen en creëer je draagvlak voor het uitvoeren van maatregelen. Door ervaringsdeskundigen of personen die bepaalde taken uitvoeren (zoals (huishoudelijke) taken waarbij water en energiegebruik en afvalbeheer een bepaalde rol spelen) of personen die effectief in een bepaald gebied wonen een plek te geven in de discussie over beleidsmaatregelen, krijg je een beter zicht op welke maatregelen nodig en mogelijk zijn. We zien bvb dat vrouwen met hun unieke ervaring, kennis en vaardigheden de antwoorden op de klimaatverandering doeltreffender en duurzamer maken.
- Educatiekloof aanpakken: In plaats van onopgeleide mensen uit te sluiten, zou een effectievere aanpak zijn om te werken aan het verhogen van het begrip van klimaatverandering en duurzaamheid in de hele samenleving, zodat meer mensen goed geïnformeerde beslissingen kunnen nemen.
- Zelfs als je naar school gaat, is dat geen garantie om een brede kennis te hebben en het breder kader te kennen. Mensen, ongeacht hun opleidingsniveau, worden beïnvloed door klimaatverandering. Ze kunnen unieke perspectieven en inzichten delen op basis van hun levenservaringen en belangen, die waardevol kunnen zijn bij het ontwikkelen van effectief klimaatbeleid. Systeemdenken is een vaardigheid die ook inheemse volken bezitten (ongeacht of ze al dan niet naar school gaan). School is niet de enige factor die bijdraagt tot kennis, vaardigheden en competenties. Bv inheemse volkeren hebben vaak veel kennis over eetbare planten en kruiden en medicinale toepassingen ervan, leven in harmonisch evenwicht met natuurlijke bronnen, ...

- Niet naar school gaan is vaak geen keuze, maar een noodzaak (te veel werk op het land van je ouders, niet genoeg geld om alle monden te voeden, laat staan onderwijs te betalen, ...). Soms spelen andere zaken mee (bv religie/traditie, culturele gewoonten bv enkel de oudsten in een gezin mogen naar school, of enkel de jongens). Zo ook is het niet participeren aan beleidszaken niet altijd een (bewuste) keuze. Soms kennen mensen niet de weg ernaartoe of gebeurt alles te veel boven hun hoofd (bv besprekingen op momenten waarop ze niet beschikbaar zijn, onaangepaste taal, weinig erkenning/waardering en het gevoel niet echt gehoord te worden, ...)
- Mensen die niet naar school gaan, komen uit een andere context, en hebben misschien mede daardoor een andere kijk op een complex probleem dan hoog opgeleiden. Landbouwers (wereldwijd) kunnen bvb meer inzicht hebben in de impact van klimatologische veranderingen op oogst (en ook oplossingen daarvoor). Ze zijn vaak ervaringsdeskundige. Het is belangrijk om diverse perspectieven mee te nemen vooraleer je een gepast beleid kan uitstippelen – ook het perspectief van zij die niet (lang) naar school gingen.
- Vaak worden laagopgeleide burgers het zwaarst getroffen, mede omdat zij minder kapitaalkrachtig zijn. Het is belangrijk om hun verhaal te beluisteren, te weten met welke problemen zij te kampen hebben, welke oplossingen zij voorstellen, om niet voorbij te gaan aan hun noden. Een belangrijke stap richting sociale rechtvaardigheid is het luisteren naar wie sociale onrechtvaardigheid ervaart.
- De kans bestaat (en is zelfs reëel) dat de opleidingsgraad gerelateerd is aan andere kenmerken en de groep mensen met lage opleiding vooral één groep betreft, bv meisjes gaan in sommige regio's niet naar school. Hun stem niet horen kan leiden tot systematische uitsluiting (in dit laatste voorbeeld van vrouwen en meisjes), waardoor er geen genderperspectief wordt meegenomen en genderongelijkheid in stand wordt gehouden.
- Mocht je je enkel baseren op opleidingsgraad om burgers al dan niet te laten participeren in besluitvorming dan is de kans groot dat je bepaalde groepen systematisch uitsluit. Zo genieten meisjes minder vaak een opleiding dan jongens; is er een lagere scholingsgraad in bepaalde regio's etc.

'Met uitsluitend vrouwen aan de macht zou er meer klimaatrechtvaardigheid zijn.'

Mogelijke argumenten pro

- Vrouwen zijn over het algemeen gematigder, zorgender en sterker verbonden met de natuur dan mannen. Dit is een ecofeministische visie waarbij een link wordt gelegd tussen de patriarchale onderdrukking van vrouwen en de kapitalistische exploitatie van de natuur, zie <https://rosavzw.be/nl/themas/feminisme/feministische-stromingen/ecofeminisme>).
- Uit een onderzoek uit 2019 bleek dat een grotere vertegenwoordiging van vrouwen in nationale parlementen leidt tot de goedkeuring van een strenger klimaatbeleid, wat resulteert in lagere emissies. (Bron: Gender and climate change: Do female parliamentarians make difference?)
- Beleid wordt dikwijls ontwikkeld voor een modelburger. Mannen worden in de praktijk meer als model genomen dan vrouwen. Daarom is het van belang een vrouwelijk perspectief binnen te brengen zodat beleidsmakers maatregelen kunnen nemen die beantwoorden aan verschillende groepen in de samenleving

Mogelijke argumenten contra

- Vervallen in stereotypen: Het is belangrijk de participatie van vrouwen in al hun diversiteit, feministische organisaties en vrouwenrechtenorganisaties te stimuleren in het opzetten van de nationaal vastgestelde klimaatdoelstellingen omdat ze ondervetegenwoordigd zijn (dit is feitelijk vastgesteld). Tegelijkertijd moet je beseffen dat gelijke participatie en leiderschap van vrouwen niet automatisch zal leiden tot meer gelijk beleid of tot grote verandering in functie van een beter klimaatbeleid. Net zoals je mannelijke beleidsmakers hebt die aandacht hebben voor de nood aan het nemen van maatregelen om de natuur te beschermen, heb je vrouwelijke beleidsmakers die dat niet hebben. Daarnaast doorkruisen verschillen in socio-economische achtergrond, leeftijd, etnische afkomst, seksuele voorkeur... de sekseverschillen. Er bestaan dus niet alleen verschillen tussen de seksen, er bestaan dikwijls nog veel grotere verschillen

tussen vrouwen onderling en tussen mannen onderling (een oudere en een jongere vrouw hebben andere levens; een bepaalde maatregel kan helemaal anders uitdraaien voor een witte arme vrouw dan voor een arme vrouw met migratieachtergrond).

- > Diversiteit leidt tot verschraling van het beleid: niet waar. We hebben net zoveel mogelijk diversiteit nodig in beslissingsorganen. Dus zowel mannen als vrouwen als non-binaire genderidentiteiten. Die diversiteit zou zich trouwens ook niet enkel op gender moeten richten, maar ook op sociaal culturele achtergrond, inkomen, opleiding etc. Kortom: een holistische aanpak, waarbij de standpunten en input van een zo divers mogelijk 'publiek' aan bod komen, zou een brede waaier aan perspectieven op de complexe problematiek van de klimaatcrisis naar boven brengen, en een breed scala aan mogelijke oplossingen. Weerspiegeling van de maatschappij in besluitvorming is m.a.w. waardevol (multiculturalisme als een rijkdom voor de samenleving) en leidt tot betere beslissingen. Het is wel zo dat veel klimaatplannen momenteel genderblind zijn en vrouwen en meisjes vaak uitgesloten worden van besluitvorming. Dit zorgt ervoor dat beslissingen genomen worden zonder hun noden en uitdagingen te kennen. Het is dus belangrijk stappen te ondernemen die zorgen voor meer evenwicht in beslissingsvermogen, eerder dan enkel vrouwen aan de macht te laten.
- > Het is niet omdat de sterkst getroffen en aan de macht komen, dat dit perse voor meer klimaatrechtvaardigheid zou zorgen. Misschien zal meer macht bij deze getroffen groepen leiden tot misbruik van die macht, of meer geld tot een grotere globale voetafdruk (zgn compenserend gedrag).

Mogelijke bijvraag die je als leerkracht kan stellen:

- > Is het altijd een goed idee om benadeelden meer macht te geven?

'Er moeten evenveel vrouwen als mannen zijn in het beleid, overal ter wereld.'

Mogelijke argumenten pro

- > Zie argumenten pro en contra bij vorige stelling
- > Diversiteit in het beleid zorgt voor sterkere, beter gedragen en uitvoerbare beslissingen
- > Gender gaat over gelijkwaardigheid: niet iedereen is gelijk, maar iedereen moet wel gelijke kansen hebben en mogelijkheden hebben. Iedereen wordt gehoord, komt aan bod, wordt op gelijke wijze behandeld, heeft evenveel ruimte om het beleid te bepalen en uit te voeren.... Die mogelijkheid kan pas werkelijkheid worden wanneer mannen en vrouwen op voet van gelijkwaardigheid staan. In dit opzicht leidt gelijkwaardigheid man/vrouw tot een hogere levenskwaliteit bij iedereen.
- > Quota kunnen helpen om machtsonevenwichten te herstellen. Het is geen zaligmakend instrument maar zorgt er wel voor dat negatieve machtsverhoudingen worden verbroken en er meer ruimte gemaakt wordt voor stemmen die anders niet gehoord worden.

Mogelijke argumenten contra

- > Verplicht opgelegde quota hebben geen zin. Acties om deze quota te behalen zijn een heel omstreven onderwerp. Het roept vaak negatieve reacties op van bevoorrechte groepen omdat ze macht moeten afstaan, terwijl minderheidsgroepen en groepen die anders niet gehoord worden er positiever tegenover staan. Over het algemeen blijkt dat een quotum zowel positieve effecten met zich meebrengt (effectief meer vrouwen in politiek) als negatieve (vrouwen voelen zich minder erkend in hun bekwaamheid als een quotum nodig is om hen in dergelijke posities te krijgen).
Meer info via <https://shenews.nl/vrouwenquotum-wat-zegt-wetenschappelijk-onderzoek/>; gebaseerd op Morgenroth, T. & Ryan, M.K. (2018). Quotas and affirmative action: understanding group-based outcomes and attitudes. Social and Personality Psychology Compass.
- > In sommige situaties of landen moeten eerst cultuurgebonden ongelijkheden bespreekbaar gemaakt worden en worden weggewerkt. Quota kunnen helpen om deze cultuurgebonden drempels aan te pakken

Mogelijke bijvraag die je als leerkracht kan stellen:

- > Wat met andere genderidentiteiten (bv interseksue personen) die geen gehoor krijgen in het beleid? Is het realistisch om alle gemarginaliseerde of gediscrimineerde stemmen een plek te geven? En moet dit steeds via quota?

'Mensen die zwijgen hebben niets te zeggen.'

Mogelijke argumenten pro

- > Als je iets te zeggen hebt, moet je de kans krijgen om het woord nemen. Niet iedereen wil participeren of zijn/haar mening verkondigen, en dat hoeft ook niet.
- > Het is belangrijk om veilige ruimtes te creëren waarin iedereen kan en durft zijn mening te uiten zonder te worden afgestraft of belachelijk gemaakt.

Mogelijke argumenten contra

- > Er zijn veel redenen om te 'zwijgen'. Het kan zijn dat je geen uitgesproken mening hebt, maar veelal is dat omdat je niet geleerd hebt dat dat mag. Het is mogelijk dat je je onderdrukt voelt of angst hebt om je mening te uiten, dat je je niet erkend voelt of het gevoel hebt dat er toch niets gedaan zal worden met je mening, dat je vreest te weinig kennis te hebben (bescheidenheid of uitsluiting door exclusief taalgebruik, zoals academisch) of dat je niet weet via welke weg/kanaal je je mening kan laten horen.
- > Het is beter om mensen die zwijgen expliciet uit te nodigen om hun mening te geven. Zo kan je meningen verzamelen van een brede weerspiegeling van de maatschappij.
- > Niet overal bestaat de vrijheid om 'vrij' je mening te uiten. Vb. geweld tegenover landverdedigers, criminalisering,...

Mogelijke bijvragen die je als leerkracht kan stellen

- > Is het altijd een keuze om te zwijgen?
- > Kan een niet verkondigde mening toch waardevol zijn?
- > Moeten we meningen afdwingen bij alle bevolkingslagen, zodat we een weerspiegeling hebben van de maatschappij?

RANGSCHIKKINGSOEFENING

Kies een reeks die je voorlegt aan de leerlingen.

Laat de leerlingen **eerst individueel** noteren welke maatregel ze het belangrijkste vinden of met welke stelling ze het meest eens zijn (4 stellingen/nummers noteren in volgorde van prioriteit: meer naar minder eens).

Laat ze vervolgens uitwisselen **in kleine groep** (2-3 lln): Waarom heeft de ene maatregel voorrang op de andere volgens jou? (argumenteren)

Laat hen gelijkenissen (consensus) en twistpunten (meningsverschillen) noteren binnen hun groepje en laat hen deze **klassikaal** delen + beargumenteren.

Reeks 1 (meningsvorming)

Achter welke stelling sta jij het meest en achter welke het minst? Rangschik.

- > A. We moeten ervoor zorgen dat mensen die het niet eens zijn met elkaar, elkaar niet ontmoeten
- > B. We moeten meer debatten organiseren tussen mensen die totaal andere ideeën hebben
- > C. We moeten niet meer debatten organiseren, maar wel de stem van alle zwijgende mensen laten weerklinken
- > D. We moeten een verbindende dialoog organiseren tussen mensen met een verschillende mening/achtergrond, dus meer vertrekken vanuit verbinding dan vanuit verschillen.

OF

Wat is het belangrijkste volgend jou? Rangschik.

- > A. Jongeren moeten op school leren het eens te zijn met elkaar
- > B. Jongeren moeten op school leren het oneens te zijn met elkaar
- > C. Jongeren moeten leren een mening te formuleren en deze ook te beargumenteren
- > D. Jongeren moeten leren elkaars standpunten te beluisteren en te begrijpen

Reeks 2 (vertrouwen)

Wat is het meest van toepassing voor jou, wat het minst? Rangschik.

- > A. Ik heb veel vertrouwen in de politiek
- > B. Ik heb veel vertrouwen in de wetenschap
- > C. Ik geloof in de meerwaarde van diversiteit/multi-perspectiviteit in beleidsvorming
- > D. Ik heb vertrouwen in de veerkracht van mens en natuur

Elementen die hier aan bod kunnen komen zijn bv:

- > Belang van kennis/feiten (wetenschap) vs meningen (wetenschap vs politiek)
- > Machtsmisbruik (politiek): eerst werken aan diversiteit in beleidsvorming, dan de rest
- > Het feit dat wetenschap soms ook gebiast kan zijn: de wetenschapswereld is nog steeds vnl. gedomineerd door witte mannen; sommige onderzoeken worden niet gevoerd omdat er geen geld voor is (vicieuze cirkel: als er niets te verdienen valt voor rijke landen, worden onderzoeken ook niet gesponsord dus onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek komt soms in gedrang) (wetenschap)
- > Natuur is veerkrachtig maar veerkracht is niet oneindig. Niet 'alles komt vanzelf goed'. Opletten voor te 'zweverige' benadering of berustende houding.
- > Moeten beleidsmakers/wetenschappers beslissen voor mensen wat ze moeten doen?
- > Mogen/moeten mensen stemmen om te bepalen of een wetenschappelijk idee mag/moet ingevoerd worden? (let op nuances)

Reeks 3 (beleid/hefbomen)

De hoogste prioriteit binnen beleid wereldwijd zou moeten zijn...Rangschik.

- > A. Uitstoot van broeikasgassen verminderen (oorzaak klimaatverandering aanpakken)
- > B. Zorgen voor gelijke onderwijskansen voor iedereen
- > C. Principe van democratie: iedereen een stem geven

- > D. Hoge inkomenslanden helpen lage inkomenslanden om te gaan met gevolgen van klimaatverandering

Elementen die hier aan bod kunnen komen zijn bv:

- > Eerst aanpakken van oorzaken van klimaatcrisis (broeikasgassen verminderen), dan van gevolgen. Argument: als je de oorzaken aanpakt, voelt iedereen de winst ervan, anders is het water naar de zee dragen
- > Eerst klimaatonrecht wegwerken door te werken aan de 3 puntjes daaronder. Zij kunnen dan mee hun schouders zetten onder puntje 1 (hefboomeffect).

DIALOOGVRAGEN

Projecteer de dialoogvraag en stel vragen:

- > Wat denk jij? Waarom?
- > Wie denkt iets anders?
- > Kan je een (tegen)voorbeeld geven?
- > Wat zou iemand zeggen die het niet met jou eens is (geef zelf een argument die jouw overtuiging tegenspreekt)

Mag klimaatonrecht/genderongelijkheid je koud laten? (gender-klimaat-betrokkenheid)

Nee

- > Het is ieders taak om te werken aan klimaatrechtvaardigheid en gendergelijkheid, alleen samen maken we het verschil (verantwoordelijkheidsgevoel)
- > Het is niet omdat wij er weinig last van ondervinden dat we het ons niet moet aantrekken, integendeel. Jij hebt meer kansen gekregen (onderwijs, wonen in een land met relatief weinig voelbare klimaatimpact voorlopig) en kan die kansen benutten om recht te trekken wat scheef zit. Be the change you wish to see in the world. – Mahatma Gandhi
- > Het gaat om een dringend probleem dat snel moet aangepakt worden. De beleidsonderhandelingen zijn momenteel traag om dit urgent probleem aan te pakken. Wij kunnen als burgers onze stem gebruiken om onze beleidsmakers aan te sporen om dringend maatregelen te nemen. (erkenning van urgentie)
- > Aan alle grote veranderingen in de geschiedenis ligt een burgerbeweging aan de basis: stemrecht (ook voor vrouwen), recht op educatie, rookverbod op openbare plaatsen, ... of lokaler: donderdag veggiedag (in Gent, later uitbreiding), autodelen (Dégage): het kwam er allemaal dankzij een burgerbeweging, en daar begint 1 persoon mee. Initiatief nemen loont dus, en kan uitbreiden (geloof in initiatief, belang van actie, olievlakeffect). Zie ook: Het manifest van 11.11.11 | 11.11.11
- > Enkele passende quotes:
 - o The world is changed by your example, not by your opinion. – Paulo Coelho
 - o Be the change you wish to see in the world. – Mahatma Gandhi;
 - o The world will not be destroyed by those who do evil, but by those who watch them without doing anything. – Albert Einstein
- > Veranderingen nemen veel tijd in beslag en vergen een gecombineerde aanpak: burgerinitiatief (van onderuit) en overheidsbeslissingen (van bovenaf) versterken elkaar, enkel zo is een transitie mogelijk (geloof in synergetische kracht van transitie)

Ja

- > Het is niet mijn taak (verantwoordelijkheid)(bijvraag moderator: is dat zo? Wiens taak/verantwoordelijkheid is dit eigenlijk?)
- > Het lukt al jaren zoals het is, ik heb vertrouwen in wetenschappers en regeringsleiders. Zij moeten zeggen/beslissen wat er moet gebeuren (geloof in wie/wat boven je staat)
- > Het is beslissing van God (geloof in wie/wat boven je staat)
- > Het is mijn recht om hier niet mee bezig te zijn, ik doe wat ik wil, ik word hier depressief van, ... (onverschilligheid/ andere emoties of gevoelens, recht) (moderator: ruimte geven om gevoelens te bespreken, bijvraag stellen over 'wat zijn (basis)rechten?' waar eindigen rechten?' Wat is vrijheid? Waar eindigt vrijheid van individuen?)
- > Het is toch al te laat, het tij kan toch niet meer gekeerd worden (berusting, fatalisme). 1 individu kan het verschil niet maken (bijvraag moderator: is dat zo? Wie denkt dat nog? Kan je een tegenvoorbeeld geven?)
- > Enkele passende quotes:
 - o "It's only one straw," said 8 billion people. – *Unknown*;
 - o Never doubt that a small group of thoughtful, committed citizens can change the world; indeed it's the only thing that ever has. – *Margaret Mead*
 - o If you think you're too small to have an impact, try sleeping with a mosquito in the room – *Dalai Lama*

Mogelijke extra dialoogvragen

Is genderongelijkheid een zaak van iedereen?

Moeten rijke mensen meer bijdragen om het klimaatprobleem op te lossen?

Moeten rijke landen meer bijdragen om het klimaatprobleem op te lossen

Bestaat er een duurzame oplossing voor de klimaatcrisis die voor alle mensen goed is?

Het is mogelijk dat je leerlingen meer achtergrondinformatie nodig hebben om zinvol te kunnen bijdragen aan bovenstaande vragen en argumenten te formuleren. Weten jouw leerlingen bv dat landen een klimaatbijdrage betalen? Wat mensenrechten en milieurechten inhouden? Probeer ook door te vragen bv als Iln aangeven dat rijke landen meer moeten bijdragen maar rijke mensen niet, hoe zou een land dan aan middelen moeten geraken om meer te kunnen bijdragen (inzicht in belastingsysteem, bevoegdheden minister, ... en ook in vraag stellen van historische en huidige systemen). Hebben individuen meer rechten dan de gemeenschap? Mag een individu investeren in materialen/grondstoffen/praktijken die ingaan tegen milieu/mensenrechten?

BIJLAGE 5: INSPIRATIELIJST MOGELIJKE ACTIES (BIJ DEEL 3 'ACTIE')

Onderstaande inspiratielijst is niet volledig, maar probeert de breedheid van mogelijke acties te tonen, rekening houdend met verschillen in perceptie van activisme én vanuit verschillende domeinen. Acties kunnen immers verschillende vormen aannemen (van het schrijven van een rap-lied tot het interviewen van klimaatvluchtelingen) en gericht zijn op aanpassing van de eigen levenswijze (bv minder vlees eten) of op het beïnvloeden van de omgeving (bv een blogbericht schrijven over klimaatvluchtelingen), individueel of collectief (d.w.z. een gezamenlijke actie, bv met de ganse klas of school).

Onderstaande inspiratievoorbeelden zijn opgedeeld volgens de **aanpak van oorzaak en sociale gevolgen van de klimaatcrisis**. Ze kunnen zowel **individueel als collectief** worden opgenomen (bij de laatste kunnen verschillende acties bv samenkomen in een klas/schoolkrant of tentoonstelling).

Het is belangrijk om hierbij te vertrekken vanuit de leerlingen zelf (zie les 'actie'). Eventueel kan de leerkracht de keuze maken om zelf wat af te bakenen naar het einde toe ('stemmen' van 1 concrete actie), bv als de les moet doorgaan binnen een bepaald opleiding of vak (bv land/tuinbouw, stedenbouw, kunst, ...); hierbinnen hebben ln dan nog de kans om te brainstormen en creatief te zijn (Vb van actie: *kunstwerk laten maken met de emotie hierin verwerkt om andere bewust te maken; de actievorm kan door de leerkracht gekozen worden (bv kunstwerk maken rond emotie), maar de ll krijgt wel eigenaarschap over invulling ervan*). Onderstaande lijst is dus louter bedoeld ter inspiratie voor de leerkracht, om richting te geven aan leerlingen, de breedheid van mogelijke acties te zien en de doelgerichtheid van acties te bewaken.

De taak van de leerkracht is te bewaken dat:

- > de voorgestelde acties gelinkt zijn aan de klimaatcrisis en/of genderongelijkheid
- > dat de uiteindelijk gekozen actie haalbaar en voldoende concreet is (er is een antwoord op wie, waar, wanneer, hoe, ...).

Voor verdere uitwerking van de actie is het het meest zinvol om te focussen op acties die effectief tot resultaat kunnen leiden, omwille van motivatie.

MOGELIJKE ACTIES GERICHT OP HET AANPAKKEN VAN DE OORZAKEN VAN DE KLIMAATCRISIS/GENDERONGELIJKHEID

- > Logboek/blog bijhouden over (aspecten) van levenswijze (Talen, Levensbeschouwing, PAV)
 - o Bv voeding: Wat eet ik, wat zoek ik op (bv herkomst van ingrediënten, impact zuivel- en vleesindustrie op klimaat en gender)?
 - o Bv transport: Hoe verplaats ik mij, wat is de impact daarvan?
 - o Bv genderrollen: ben ik mij bewust van stereotype rolpatronen en verwachtingen?
 - o Waar sta ik bij stil/hoe voel ik me daarbij? Wat kan ik hier zelf aan doen?
 - o Opvolging acties: welke impact had mijn actie (op mezelf, anderen in mijn omgeving, de planeet?)
- > Wat kan ik hier verder mee doen?
- > Persoonlijke uitdaging formuleren en zelf opvolgen bv 1 dag per week vegetarisch eten gedurende 1 maand, tijdens de maanden mei en juni met de fiets naar school (haalbaar en klein beginnen, nadien opvolgen). Sterker wordt het als deze uitdagingen ook gecommuniceerd worden en kunnen gevolgd worden bv via blog (Levensbeschouwing, PAV, Talen)

- > Verdaging tegengaan (bv meedoen met bestaande acties Waterdag, MaaiMeiNiet) (Tuinbouw, Biologie, Aardrijkskunde, Levensbeschouwing, PAV, ...)
- > Specifiek mbt voeding:
 - o bv receptenboek maken/voedingsbeurs organiseren (BSO horeca/ASO economie) om anderen te inspireren met (h)eerlijke recepten (PAV, Economie, Talen, ...)
 - o bv kok (thuis of restaurant) interviewen/in beeld brengen: die oog hebben voor klimaatrechtvaardigheid: welke rol hebben zij? Welke actie ondernemen zij? (Talen)
 - o bv brief aan minister van landbouw ivm subsidieregeling landbouw (Geschiedenis, Land/Tuinbouw, Talen)
 - o bv onderzoek visies verschillende traiteurs schoolmaaltijden --> vraag directie en ouders mee te stemmen en beslissen ivm klimaatrechtvaardigheid (PAV, Wiskunde, Aardrijkskunde, Levensbeschouwing)
 - o Bv brief schrijven aan de directie: bij bestaand pakket tutti frutti: aandacht voor fair trade/lokale productie/korte keten/seizoenaal naast gezondheid (Talen)
- > Analyse schoolplan en voorleggen aanpassingen aan directie: aanpak infrastructuur (opvang regenwater, ontharding, vergroening, isolatie, energiebron/verbruik, ...), presentatie mogelijk via tekening, maquette, brief, ... (Tekenen, Kunstvakken, Talen)
- > Bedenken van beloningssysteem voor leerlingen die met de fiets/te voet naar school komen (Levensbeschouwing, PAV)
- > Onderzoek naar en druk uitoefenen op bankwezen (cf impact v banken en spaargeld op klimaatverandering en ongelijkheid; zie <https://www.fairfin.be/bankwijzer> en Gents MilieuFront (GMF) op Instagram: "**Let's talk about money**. Je (spaar)centen zitten niet passief in een kluis. Banken gebruiken ze om projecten te financieren. Dat kunnen..." --> via sociale media andere bankgebruikers informeren over investering van bepaalde banken in fossiele brandstoffen ea.
- > Bewustmaking via sociale media (sociale media als communicatiemiddel; zie ook hieronder): bedenken van korte krachtige boodschappen bedenken in de vorm van lied (rap?)-filmpje-gedicht-tweet

MOGELIJKE ACTIES GERICHT OP HET AANPAKKEN VAN DE GENDERONGELIJKHEID EN ONGELIJKE GEVOLGEN VAN DE KLIMAATCRISIS VOOR MANNEN, VROUWEN EN DE LGBTI+ GEMEENSCHAP

Gevolgen aanpakken kan op verschillende vlakken:

- > Inzetten op bewustmaking
- > Beïnvloeden van het beleid
- > Inzetten op adaptatie om zo de gevolgen van de klimaatcrisis te verminderen

Mogelijke acties worden hieronder dan ook gegroepeerd op die manier.

Bewustmaking

- > Kunst voor/over/met klimaatgetroffenen, en specifiek vrouwen of minderheidsgroepen (Talen, Muziek, Kunstvakken):
- > Zelf muziek, protestpoëzie (inclusief kortverhalen en sketches), theater, dans, beeldend werk, fotocollage ... maken voor bewustmaking (binnen klasomgeving, schoolomgeving, buurt, ouders, ...), al dan niet in co-creatie met het klimaatslachtoffer
- > Interview van (een) klimaatslachtoffer(s) [vanuit ervaringen familie/vrienden: bosbrand/watersnood/mislukte oogst/...] (Talen, Levensbeschouwing)
- > Een collage met artikels uit de actualiteit over klimaatcrisis en haar slachtoffers. Dit kan leiden tot een tentoonstelling binnen klas/school/voor ouders en buitenstaanders (Talen, Levensbeschouwing, PAV, Kunstvakken, Aardrijkskunde, ...).

- > Film/podcast/artikel/blog/fotoreportage: Vertrekken vanuit interview klimaat getroffen en indien haalbaar, of vanuit getuigenissen en bestaande films/podcasts (Talen, Levensbeschouwing, PAV, Kunstvakken, Aardrijkskunde, ...); Slogans bedenken voor op een klimaatmars
- > sociale media: korte krachtige boodschappen bedenken in de vorm van lied (rap?)-filmpje-gedicht-tweet
- > Zichzelf meer verdiepen/kennis opdoen en die toegankelijk maken (voor medestudenten, peers, ...). Bv de relatie tussen geld/voeding/communicatie/kledij/... met klimaatrecht en genderongelijkheid (Talen, Wiskunde, Aardrijkskunde)
- > Bronnenanalyse: wat is genderongelijkheid en hoe is dit geëvolueerd in de tijd? (Geschiedenis, Aardrijkskunde)
- > Onderzoek naar en druk uitoefenen op bankwezen (cf impact v banken en spaargeld op klimaatverandering en ongelijkheid; zie <https://www.fairfin.be/bankwijzer> en Gents MilieuFront (GMF) op Instagram: "**Let's talk about money**. Je (spaar)centen zitten niet passief in een kluis. Banken gebruiken ze om projecten te financieren. Dat kunnen..." --> via sociale media andere bankgebruikers informeren over investering van bepaalde banken in praktijken die ongelijkheden in de hand werken, ...

-> Zoek bij al deze acties ook naar perspectieven die niet altijd gehoord worden zoals vanuit de blik van een vrouwelijke activist

Beleid

- > Werken rond klimaatrechten en genderrechten (opzoekwerk hierover en samenvatten in krant/blogbericht) (Nederlands, Geschiedenis, Humane wetenschappen)
- > Mars/fietstocht voor meer rechtvaardigheid in combinatie met persbericht geschreven door Iln zelf (Nederlands, Levensbeschouwing)
- > Brief schrijven gericht aan overheid/bank/winkelketen/... om druk te zetten voor verandering (Nederlands, talen)
- > Maak een analyse van bestaan beleid en kijken welke perspectieven ontbreken
- > Onderzoek naar en druk uitoefenen op bankwezen (cf impact v banken en spaargeld op klimaatverandering en (gender)ongelijkheid; zie <https://www.fairfin.be/bankwijzer> en Gents MilieuFront (GMF) op Instagram: "**Let's talk about money**. Je (spaar)centen zitten niet passief in een kluis. Banken gebruiken ze om projecten te financieren. Dat kunnen..." (kan ook passen binnen bewustmaking)

Adaptatie

- > Maquette maken bv klimaatadaptief landschap/stad (inspiratie: <https://dezwijger.nl/update/klimaatadaptatie-in-de-stad>), of een wereld/ dorp waar gendergelijkheid visueel wordt voorgesteld (Kunstvakken, Aardrijkskunde, Land- en tuinbouw, ...)
- > Know-how verzamelen van klimaatadaptieve soorten die bv bij agroforestry/voedselbossen/permacultuur/... leiden tot minder ziekte/sterfte of grotere opbrengst door grotere droogteresistentie, of technieken om het hoofd te bieden aan problemen (bv opwekken groene stroom, capteren CO2, irrigeren akkers of waterbesparende technieken) (landbouw/tuinbouw).

Meer info

www.11.be/klimaatinjectie

Gefinancierd door
de Europese Unie